

בארי BE'ERI
מכון SHALOM HARTMAN
שלום הרטמן INSTITUTE

מושגי זהות על פי עמוס עוז

לפניכם ציטוטים מתוך הגותו של עמוס עוז בהתייחסו למושגי יסוד בזהות היהודית ישראלית שלנו. הדברים נאמרו בעל פה, הועלו על הכתב, פורסמו במסגרות שונות ועוררו דיון וויכוח.

חילוני

"אני רואה את עצמי כאחד היורשים הלגיטימיים. לא כבן חורג ולא כבן סורר ומורה ולא כממזר אלא כיורש. ומה שמשמע ממעמדי כיורש ודאי יגרום לכם זעזוע: משמע ממנו שאני חופשי להחליט מה מן הירושה הגדולה הזאת יעמוד בסלון שלי ומה אגנוז במרתף. ודאי, הדורות הבאים יש להם זכות מלאה להפוך את הסדר ולרהט את חייהם כטוב בעיניהם. ויש לי גם זכות 'לייבא' מבחוץ ולשלב בירושתי את הטוב בעיני. בלי שאכפה על יורש אחר, עליכם, למשל, את טעמי ואת העדפותיי. זה הפלורליזם אשר דיברתי קודם בשבחו."

...

"אינני מאמין כי יש קיום חי לציוויליזציה מוזיאונית. סופה שהיא מצטמקת ומסרסת את כוחות היצירה: תחילה מותר לחדש חידושים רק על יסוד הישן, אחר כך החופש מצטמצם לכלל חופש לפרש, אחר-כך מותר רק לפרש את פירושי הפירושים, ולבסוף לא נותר אלא לשמר ולצחצח מוצגים וזגוגיות. ציוויליזציה חיה היא דרמה של מאבק בין פירושים, השפעות חיצוניות ודגשים. מאבק תמידי על מה עיקר ומה טפל. מרידה לצורך חידוש. ניפוץ לצורך הרכבה מחדש. וגם גניזה לצורך פינוי הזירה להתמודדות וליצירה חדשה."

עמוס עוז, פה ושם בארץ ישראל, עמ' 108 - 109

- מהי המשימה המרכזית של החילוני ע"פ דברי עוז?
- מה לדעתכם היה אומר עמוס עוז על הטיעון כי הוראת ארון הספרים היהודי הוא "הדתה" ולכן אינו רצוי? (אפשר להסיק את דעתו מתוך הקטע, או לחפש התייחסויות שלו לנושא זה ברשת)

יהודי

"בשם יהודי אני קורא למי שרואה עצמו כיהודי וכן למי שנאלץ להיות יהודי. יהודי הוא מי שמודה ביהדותו. מודה בפני הרבים, הרי זה יהודי מתוך בחירה. מודה בפני נפשו בלבד, הרי זה יהודי מתוקף גזירת גורלו. אינו מודה בשום קשר אל העם היהודי, הרי שאינו יהודי לפי עניות דעתי, אף כי ההלכה הדתית רואה אותו כיהודי. יהודי, לדעתי, הוא איש הבוחר בשותפות גורל עם יהודים אחרים, או נידון לשותפות גורל עם יהודים אחרים.

ועוד: להיות יהודי, משמע לקיים התייחסות נפשית כלפי עברם של היהודים. ויהא זה יחס של גאווה או של מועקה או של גאווה ומועקה, של השתתפות תרבותית ולשונית או של השתתפות רגשית.

ועוד: להיות יהודי, משמע לקיים יחס אל ההווה היהודי, ויהא זה יחס פעיל או יחס בלתי פעיל. להתגאות ולהשתתף בהישגים של יהודים כיהודים, להיות אחראי לעוול שנעשה בידי יהודים כיהודים (אחראי – ולא נושא באשמה!). ובאחרונה: להיות יהודי, פירושו לחוש כי במקום שבו רודפים יהודי על היותו יהודי – מתכוונים אליך.

עמוס עוז, מתוך מאמר שהתפרסם בעיתון "דבר", נובמבר 1967
המאמר המלא באתר "דבר ראשון"

- מה הדרישה המרכזית של עמוס עוז מממי שמבקש להיות מוגדר כיהודי?
- האם לדעתכם זו דרישה מספקת?
- חשבו על אירוע שבו קרה משהו שעורר בכם רגש הזדהות עם יהודי אחר...

הנני ציוני מפני שאינני רוצה ואינני מסוגל להתקיים כרסיס של סמל בתודעתם של אחרים. לא כסמל הערפד הערמומי-הגאוני. אף לא כסמל הקורבן האהוד והראוי לפיצוי ולכפרה. על כן אין לי מקום אחר בעולם כי אם בארץ היהודים. בכך איני עוקף את אחריותי כיהודי. אבל בכך הנני נגאל מן הסיוט של היות יומם ולילה סמל בלב זרים.

אמרת: ארץ היהודים. לא יכלה ארץ היהודים לקום ולא יכלה להתקיים אלא במקום הזה. לא באוגדה ולא באררט ולא בבירוביג'אן. מפני שלכאן נשאו היהודים את עיניהם ואת נפשם בכל הדורות. מפני שאל שום כיברת ארץ אחרת לא היו היהודים נוהרים כדי להקים בה ארץ יהודית.

עמוס עוז, מתוך מאמר שהתפרסם בעיתון "דבר", נובמבר 1967
המאמר המלא באתר "דבר ראשון"

- האם ניתן להיות ציוני מחוץ למדינת ישראל ע"פ הגדרה זו?
- איזה יחס ליהדות התפוצות יתפתח ממי שמאמץ את הגדרה זו של ציונות?

מדינת ישראל

אין מדינת ישראל החדשה מעוגנת כל כולה בטבור הדת וההיסטוריה היהודית, גם אין היא מנותקת מהן ניתוק גמור. היא שרויה בסיטואציה הנפתלת והמרתקת של "לעומת". התנ"ך והמשנה, התפילות והפיוטים, ההלכה והאגדה, כל אלה אינם שליטים במדינת ישראל אך הם נוכחים בה ומעצבים שלא במישרין את חיי היומיום ואת חיי הרוח שלה.

"לעומת" – לאמור: לא המשכיות רציפה, ואף לא התחלה חדשה. "לעומת" – פירושו: התייחסות מתמדת אל העבר היהודי, השפה העברית, החוק והמשפט, המנהגים, סיפורי הסבתא, שירי הערש, הספרות, כל אלה מתייחסים כאן בלי הרף אל מורשת תרבותם של היהודים. אין זו אך אינטרפרטציה חדשה של תרבות עתיקה, כדרך שסברו ושרו בבית מדרשו של אחד העם. גם לא התחברות נחשונית אל שכבות קמאיות "שלפני היות רצועות של תפילין", כדרך שסברו ושרו בבית מדרשו של ברדיצ'בסקי. זוהי התייחסות עקיפה, נפתלת, דיאלקטית, עמוסה התנגשויות ומתחים, רוויה סבכי התמרדות וריגושי נוסטלגיה, חדורת סתירות וניגודים.

עמוס עוז, מתוך מאמר שהתפרסם בעיתון "דבר", נובמבר 1967

המאמר המלא באתר "דבר ראשון"

- מדוע חשוב לקיים יחס מתמיד אל העבר כחלק מהזהות של מדינת ישראל?
- איפה ניתן לראות את נוכחותם של מקורות התרבות שלנו, במדינת ישראל המתחדשת?
- האם זו נוכחות חיובית לטעמכם?